

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Актуальність проблеми. Енергетична ефективність як засіб досягнення принципу ефективного розміщення ресурсів передбачає поєднання різних методів державного регулювання економіки. Проблема державного регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки в цьому контексті зводиться до пошуку дієвих методів та прийомів в межах економічної політики. Оскільки вищезначена проблема є достатньо новою, на сьогодні ще не існує відповідної закінченої науково обґрунтованої парадигми. Результати аналізу наукових та аналітичних джерел [1-5] з приводу методів державного регулювання економіки, та конкретно – в сфері енергетичної ефективності, його обсягів та результатів вказують, що наразі існують і використовуються на практиці як прямі, так і опосередковані методи регулювання поряд із адміністративними та економічними.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Узагальнення робіт Морозової Т. Г., Стеченко Д. М., Овсієнко О. В., Костенок Я. О. [1-4] та ряду інших учених [6-8] дозволяє визначити методи державного регулювання як способи владного впливу державних органів на компоненти національної економічної системи та зв'язки між ними з метою створення або забезпечення відповідних умов функціонування останньої. Особисто Я. О. Костенок надає авторський варіант традиційної класифікації методів державного регулювання енергозбереження (рис. 1) [4, с. 34].

Проте в цій класифікації існує низка недоліків. Так, відомо, що державне програмування є інструментом державного управління, а в інтерпретації Я.О. Костенок фактично воно означає метод, що є не досить точним. Крім того наразі існують специфічні інструменти державного регулювання енергетичної

ефективності та енергозбереження, які не враховані в цій класифікації. Отже, вона потребує певного удосконалення.

Спочатку необхідно надати визначення методів державного регулювання та уточнити їх принципові особливості.

	Прямі	Опосередковані
Адміністративні	1.1. розробка державних цільових науково-технічних програм з енергозбереження; 1.2. регулювання обсягів споживання ПЕР; 1.3. розробка законодавчих стимулів для впровадження енергозберігаючої технологій та обладнання.	2.1. законодавче визначення пріоритетів енергозбереження; 2.2. розробка системи стандартів, норм, нормативів та відповідної системи санкцій за їх недотримання; 2.3. заходи антимонопольного регулювання загального характеру.
Економічні	3.1. надання прямого фінансування у вигляді субсидій; 3.2. фінансування НДДКР у сфері енергоефективного обладнання та допомога у його поширенні; 3.3. пряме фінансування енергозберігаючих заходів.	4.1. пільгове оподаткування прибутку, що отримується від реалізації наукових розробок спрямованих на енергозбереження; 4.2. прискорена амортизація; 4.3. звільнення від імпорتنих митних тарифів на енергозберігаюче обладнання.
Організаційні	5.1. оптимізація діяльності державних організацій, які виконують НДДКР і здійснюють нововведення в галузях державного сектору; 5.2. надання більшої автономії державним науково-дослідним організаціям у проведенні НДДКР.	6.1. формування єдиного технологічного простору, культивування різних схем науково-технічної кооперації в бізнесі; 6.2. кадрове забезпечення інновацій шляхом створення спеціальних освітніх програм в державних навчальних закладах.

Рис. 1. Класифікація методів державного регулювання енергозбереження

Виклад основного матеріалу дослідження. Методи державного регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки являють собою сукупність універсальних та специфічних способів, прийомів та засобів впливу органів державного управління на компоненти національної економіки та зв'язки між ними з метою створення та забезпечення таких умов функціонування останньої, за яких при незмінному рівні результату економічної

діяльності наближаються до мінімально можливих за даного рівня розвитку технологій.

Методи державного регулювання характеризуються певними ознаками серед яких слід відзначити такі, як цілеспрямованість впливу на керований об'єкт; опосередкованість у відповідній формі державного управління; можливість як окремого, так і сукупного застосування; залежність вибору від характеристик керованого об'єкта [7, с. 172].

Що стосується форм державного управління, то під ними розуміють зовнішній прояв конкретних дій державних органів управління. Тут виокремлюють, відповідно, правову та неправову форми. Очевидно, що правова форма передбачає видання нормативно-правових актів, а неправова – не пов'язана із виданням таких актів, а відіграють допоміжну роль. Серед неправових форм державного управління вирізняють проведення організаційних заходів (нарад, зборів, конференцій, інспектування та контроль виконання робіт, надання практичної допомоги у виконанні тих чи інших завдань тощо) та здійснення матеріально-технічних операцій, які спрямовані на створення умов функціонування органів державного управління [7,с. 167-168; 8, с. 132-157].

Продовжуючи розгляд специфіки державного регулювання енергетичної ефективності, слід відзначити, що в теорії державного регулювання існує велика кількість класифікацій методів. Узагальнюючи класифікації, наведені в роботах [6-9], а також з огляду на наукові завдання дисертаційної роботи, методи державного регулювання національного рівня можна систематизувати залежно від потреб процесу управління; за характером управлінського впливу; за функціональним змістом та основними сферами управлінської діяльності.

Отже, залежно від потреб процесу управління як відповідні методи розрізняють переконання, заохочення та примус. Переконання як метод державного управління впливає на свідомість та поведінку людей і проявляється у використанні роз'яснювальних і виховних заходів. Заохочення впливає на свідомість та інтерес людей та проявляється у використанні

моральних і матеріальних стимулюючих заходів із метою адекватного оцінювання правомірної поведінки. Примус використовує вплив на свідомість і волю з метою попередження та припинення правопорушень.

За характером управлінського впливу методи можуть бути прямого чи непрямого впливу. Методи прямого впливу ґрунтуються на владній та розпорядчій силі держави та передбачають односторонній владний вплив на об'єкти управління. До таких методів, наприклад, відносяться обов'язковість вчинення чи заборони певних дій, здійснення контролю та нагляду, надання дозволу тощо. Отже, методи прямого впливу примушують економічних суб'єктів приймати певні рішення, не залишаючи права на власний економічний вибір.

Непрямі методи регулювання передбачають, що держава створює такі умови господарювання, що під час самостійного прийняття економічних рішень суб'єкти економіки схилялися до таких варіантів, які відповідають цілям держави. Реалізація непрямих методів регулювання здійснюється використання інструментів та механізмів стимулювання та зацікавленості.

Іншим критерієм класифікації методів державного регулювання є їх розділення залежно за функціональним змістом та основними сферами управлінської діяльності на правові, адміністративні та економічні.

Правові методи встановлюють правила функціонування ринку, економічних відносин, які забезпечують захист діяльності суспільства в цілому та окремих його суб'єктів. Метою правового регулювання є забезпечення цивілізованих ринкових відносин, а також дотримання інтересів їх учасників. Правові методи регулювання, як випливає з їх назви, здійснюється шляхом розробки та запровадження законодавчих та нормативних актів.

Адміністративні методи регулювання розділяють на заходи заборони (наприклад, на виробництво певних видів товарів – зброї, наркотичних речовин чи певних видів лікарських засобів тощо), заходи дозволу (ліцензії чи дозволи на здійснення певних видів діяльності) та заходи примусу. За своєю суттю вони

є прямими, тобто базуються на силі державної влади і обмежують свободу вибору суб'єктів господарювання у прийнятті рішень.

Економічні методи регулювання базуються на впливі на економічні інтереси і матеріальному стимулюванні окремих видів діяльності відповідно до потреб суспільства та являють собою складне сполучення елементів прямих та непрямих методів. При цьому заходи прямого впливу передбачають цільове фінансування, а також систему державних закупівель, а заходи непрямих впливу – бюджетно-податкову, грошово-кредитну, амортизаційну, валютну, митну політику тощо.

Можна стверджувати, що в рамках кожного методу державного регулювання можливе використання тих чи інших інструментів.

Отже, до адміністративних (прямих) методів державного регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки відносяться державне програмування, планування та прогнозування, пряме регулювання обсягів споживання енергетичних ресурсів; контроль над виконанням вимог законодавства в сфері енергетичної ефективності; фінансові санкції за невиконання вимог законодавства в сфері енергетичної ефективності.

Пряме регулювання обсягів споживання енергетичних ресурсів передбачає нормування питомих енергетичних витрат, а також використання системи стандартизації та сертифікації.

Нормування питомих витрат енергії застосовується в багатьох країнах та є об'єктивною величиною, яка зазвичай пов'язана з вимогами технологічних та санітарно-гігієнічних норм. Норми є гранично допустимими показниками споживання енергії для забезпечення нормальних умов життя та функціонування підприємств, а також для нормального функціонування окремих технологічних комплексів, процесів, агрегатів та установок. Метою розробки норм споживання енергії є забезпечення можливості аналізу споживання енергетичних ресурсів та підвищення відповідальності за економне використання енергії [10, с. 44-45].

Стандартизація та сертифікація як інструмент державного регулювання енергетичної ефективності проводяться з метою встановлення обов'язкових норм, правил та вимог з метою ефективного використання енергетичних ресурсів. Державні енергетичні стандарти є обов'язковими для виконання і слугують основою для застосування санкцій за неефективне використання чи марне витрачання енергетичних ресурсів, виробництво неефективного устаткування чи матеріалів.

До економічних методів, як зазначалося раніше, відносяться як прямі, так і непрямі методи. Прямі методи реалізуються на основі таких інструментів, як державні субсидії, пільгові кредити та інвестиції у підвищення енергетичної ефективності; прямі державні закупівлі товарів та послуг з підвищення енергетичної ефективності; пряме регулювання цін на енергетичні ресурси.

Державні субсидії, пільгові кредити та інвестиції є загальновідомим фінансово-економічним інструментом підвищення енергетичної ефективності. Докладна характеристика інструментів фінансування енергетичної ефективності національної економіки наведена в джерелах [11; 12], тому на даному етапі дослідження слід обмежитися лише переліком можливих форм фінансування. Отже, цей інструмент включає бюджетне фінансування зі спеціальних фондів; міжнародні та державні гранти; отримання міжнародних кредитів від спеціальних міжнародних організацій, таких як Європейський банк реконструкції і розвитку, Світовий банк, Північна екологічна фінансова корпорація; енергетичні перфоманс - контракти; лізинг.

Підсумовуючи огляд методів прямого регулювання цін слід відзначити, що напевно оптимальним варіантом буде поєднання справедливих тарифів на енергетичні ресурси із соціально обумовленими. При цьому регулювання механізмів ціноутворення передбачає встановлення змінних тарифів на споживання таким чином, що на більш високий рівень споживання припадає відповідно більш висока питома вартість енергоресурсу, а субсидії надаються адресно соціально незахищеним верствам населення із конкретним визначенням їх категорій і розмірів.

Непрямі методи економічного характеру є гнучкими та результативними, постійно розвиваються та втілюються за допомогою, наприклад, таких інструментів, як податкові стимули; ринкові інструменти; технологічні інструменти; розвиток ринкової та фінансової інфраструктури енергетичної ефективності.

Дослідження характеристик економічних методів регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки дозволяє узагальнити їхнє призначення, що полягає в такому:

- цілеспрямоване пряме чи опосередковане підвищення енергетичної ефективності національної економіки;
- введення в практику енергетичної політики принципів фінансової відповідальності та фінансового стимулювання діяльності, спрямованої на підвищення енергетичної ефективності;
- надання свободи дій споживачам енергії в досягненні бажаної якості умов життя та навколишнього середовища;
- залучення державних та місцевих органів влади у процес здійснення політики підвищення енергетичної ефективності;
- популяризація енергоефективної поведінки населення та підприємств.

Висновок. Підсумовуючи дослідження теоретичних основ державного регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки, слід вказати, що використання тих чи інших методів та інструментів, а також їх комбінацій завжди пов'язане із конкретною ситуацією. В теоретичному плані завжди існує протиріччя між саморегульованим економічним механізмом та необхідністю, межами та обсягами втручання в економіку. Для наукового обґрунтування напрямків, шляхів та способів підвищення енергетичної ефективності національної економіки необхідно проаналізувати стан енергоспоживання, показники енергетичної ефективності та існуючі державні заходи щодо їх покращення.

Література:

1. Государственное регулирование экономики / Т. Г. Морозова, Ю. М. Дурдырев, В. Ф. Тихонов и др.; под ред. Т. Г. Морозовой. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 255с.
2. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки. – К.: МАУП, 2000. – 176 с.
3. Овсиенко О. В. Государственное регулирование энергосбережения в многоукладной экономике: дис. ... канд. экон. наук: 08.02.03 / Овсиенко Ольга Викторовна. – Х., 2004. – 201 с.
4. Костенок Я. О. Державне регулювання енергозбереження в промисловості України: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.03 / Костенок Ярослава Олександрівна. – К., 2011. – 205 с.
5. Управление энергоэффективностью. Справочное руководство / МЭА; ЕБРР. – Париж: МЭА, 2011. – 71 с.
6. Воробйова І. М. Методи державного управління / І. М. Воробйова // Науковий вісник Академії муніципального управління: зб. наук. пр. (Серія: Управління) / Академія муніципального управління; [ред. В. Д. Бакуменко]. – Вип. 4(10)/2009. – Київ: АМУ, 2009. – С. 229-239.
7. Стеценко С. Г. Адміністративне право України / С.Г. Стеценко. – К.: Атіка, 2007. – 624 с.
8. Битяк Ю. П. Адміністративне право України / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін.; За ред. Ю. П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2007. — 544 с.
9. Малиновський В. Я. Державне управління / В. Я. Малиновський. – Вид. 2-ге. – К.: Атіка, 2003. – 576 с.
10. Праховник А. В. Контроль ефективності енерговикористання – ключова проблема управління енергозбереженням / А. В. Праховник, В. Ф. Находов, О. В. Борисенко // Энергосбережение. Энергетика. Энергоаудит. – 2009. – №8(66). – С.41-54.

11. Financing energy efficiency and climate change mitigation / United Nations. – NY; Geneva: UN, 2005. – 253 p. – (ECE energy series No. 28).

12. Financing energy efficiency: lessons for Brasil, China, India and beyond / by Robert P. Taylor ... [et al.]. – Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2008. – 306 p.

АНОТАЦІЯ

Окаряченко Г.П. Інструментарій державного регулювання енергетичної ефективності національної економіки.

В статті було освячено проблему державного регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки, розглянуто основні класифікацію та методи державного регулювання енергозбереження, визначено принципові особливості методів державного регулювання підвищення енергетичної ефективності національної економіки, виявлено основні форми та інструменти державного управління.

Ключові слова: національна економіка, методи державного регулювання, підвищення енергетичної ефективності, інструменти державного управління.

АННОТАЦИЯ

Окаряченко Г.П. Инструментарий государственного регулирования энергетической эффективности национальной экономики.

В статье была освящена проблема государственного регулирования повышения энергетической эффективности национальной экономики, рассмотрены основные классификации и методы государственного регулирования энергосбережения, определены принципиальные особенности методов государственного регулирования повышения энергетической эффективности национальной экономики, выявлены основные формы и инструменты государственного управления.

Ключевые слова: национальная экономика, методы государственного регулирования, повышение энергетической эффективности, инструменты государственного управления.

ABSTRACT

Okaryachenko G. P. Instruments of state regulation of the energy efficiency of the national economy.

The article was consecrated issue on a government regulation to improve energy efficiency of the national economy, the basic classification, and the methods of state regulation of energy saving, identified the principal features of the methods of state regulation to improve energy efficiency of the national economy, identified the main forms and instruments of governance.

Keywords: national economy, methods of state regulation, improve energy efficiency, the tools of government.